

Laten zien wat je weet

De 'oh oke'-uiting

Femke Hainja
3701050
Tom Koole
Januari 2013
Bachelorscriptie
Universiteit Utrecht

Universiteit Utrecht

Inhoudsopgave

Abstract.....	3
1. Inleiding	3
2. Probleemstelling.....	4
3. Theoretisch kader	5
4. Methode	7
5. Analyse	8
5.1 Wat er vooraf gaat aan een ‘oh oke’-uiting.....	8
5.1.1 ‘Oh oke’ in aangrenzende paren.....	8
5.2 Hoe er gereageerd wordt op een ‘oh oke’-uiting.....	14
5.2.1 Het eerste paardeel wordt toegelicht.....	14
5.2.2 Het tweede paardeel wordt toegelicht.....	17
6. Conclusies	19
6.1 Wat er vooraf gaat aan een ‘oh oke’-uiting.....	20
6.2 Hoe er gereageerd wordt op een ‘oh oke’-uiting.....	20
6.3 Eindconclusie.....	21
7. Discussie	21
8. Literatuur.....	22

Abstract

In dit conversatie-analytisch onderzoek is gekeken naar ‘oh oke’-uitingen in informele Nederlandse telefoongesprekken. Onder de overkoepelende hoofdvraag ‘*welke betekenis hebben ‘oh oke’-uitingen in informele Nederlandse gesprekken?*’ zijn vragen als ‘wat gaat er aan een ‘oh oke’-uiting vooraf?’ en ‘hoe wordt er vervolgens gereageerd op ‘oh oke?’’ beantwoord. Telkens is hierbij een terugkoppeling gemaakt naar het onderzoek van Heritage (1984) naar de minimale respons ‘oh’. Uit het onderzoek is naar voren gekomen dat ‘oh oke’-uitingen in informele Nederlandse gesprekken nauwelijks voorkomen op ongevraagd nieuws. Hieruit blijkt dat de uitingen doorgaans alleen maar geproduceerd worden wanneer er een bepaalde *verwachting* bestaat bij degene die de ‘oh oke’ produceert. ‘Oh oke’-uitingen worden in aangrenzende paren echter wel vaak geproduceerd als post-expansie. Dit gebeurt wanneer er een niet-geprefereerde respons gegeven wordt op een *vraag* of *voorstel* uit het eerste paardeel. De uitingen blijken in dit geval een *manier van reageren op een niet-geprefereerd tweede paardeel*. Net als bij het woordje ‘oh’ wordt met ‘oh oke’ aangegeven dat de informatie van de voorgaande spreker nieuw was, alleen geeft het extra woordje ‘oke’ aan dat deze informatie niet-geprefereerd was. Er wordt door de gespreksdeelnemers op een bepaalde manier omgegaan met deze niet-geprefereerde situatie. Het blijkt namelijk dat in sommige gevallen degene die de niet-geprefereerde respons gaf doorgaat met spreken en in sommige gevallen degene die de ‘oh oke’ produceerde. In beide gevallen is naar voren gekomen dat een ‘oh oke’ om een korte *toelichting* vraagt. Zo proberen sprekers die een niet-geprefereerd tweede paardeel produceren dit te verzachten door het toe te lichten en proberen sprekers die een ‘oh oke’ produceren uit te leggen waarom ze de vraag of het voorstel uit het eerste paardeel produceerden.

1. Inleiding

‘Laten zien wat je weet’ luidt de titel van het onderzoeksveld waarbinnen ik mijn conversatie-analytisch onderzoek uitgevoerd heb. Een manier om te ontdekken wat gespreksdeelnemers wel of niet weten is door onderzoek te doen naar hun *reacties* op nieuws. Nieuws kan zowel ongevraagd gegeven worden als in vraag-antwoord sequenties naar voren komen. Reacties hierop kunnen evaluatief van aard zijn (‘wat leuk’, ‘oh vreselijk’) maar ook uit een minimale respons bestaan (‘ja’, ‘oke’, ‘hm’, ‘oh’). Iemand die onderzoek heeft gedaan naar één van die minimale responses is John Heritage. Hij heeft laten zien dat ‘oh’ in Engelse gesprekken vaak

in combinatie met een demonstratie uitgesproken wordt, als respons ('oh ja, je kan daar niet wonen zonder Chinees te leren.') op een overbodige vraag ('heeft u Chinees leren spreken?'). 'Oh' met demonstratie als reactie op een vraag is dus *had de spreker kunnen weten*-doen (Heritage, 1998). Ook heeft hij aangetoond dat het woordje 'oh' als respons op een mededeling of antwoord een manier kan zijn om aan te geven dat de voorgaande spreker informatief is geweest. 'Oh' als reactie op een *mededeling* of *antwoord* is dus *de voorgaande spreker is informatief geweest*-doen (Heritage, 1984). Vooral dit onderzoek is van belang voor mij omdat ik 257 informele Nederlandse telefoongesprekken uit 2011 en 2012 heb bekeken, waarbij ik gelet heb op *'oh oke'-uitingen in aangrenzende paren*. Ik heb alleen aangrenzende paren in het onderzoek betrokken waarvan het eerste paardeel uit een *vraag* of een *voorstel* bestond. In dit geval werd er daadwerkelijk om nieuwe informatie gevraagd om van een niet-wetende positie naar een wetende positie te komen. Omdat ik het over aangrenzende paren heb is *preferentieorganisatie* een belangrijk vraagstuk binnen mijn onderzoek. Sommige eerste paardelen hebben namelijk twee alternatieve paardelen die geen gelijke status hebben. Zo kan er sprake zijn van een 'geprefereerde respons' of een 'niet-geprefereerde respons' (Pomerantz, 1984). In het theoretisch kader wordt de preferentieorganisatie nader toegelicht.

2. Probleemstelling

In de inleiding werd al aangestipt dat het onderzoek van Heritage (1984) een belangrijke rol speelt binnen mijn onderzoek. Hij heeft laten zien dat in Engelse gesprekken het woordje 'oh' als respons op ongevraagde informatie of als respons op een antwoord een manier kan zijn om aan te geven dat de voorgaande spreker informatief is geweest. 'Oh' wordt als respons dus geproduceerd op zowel ongevraagde informatie als in vraag-antwoord sequenties. Op nieuwe informatie wordt volgens Heritage bijna nooit met een op zichzelf staande 'oh' gereageerd. Dit komt doordat beurten die voorafgaan aan een 'oh' vaak om meer dan een minimale respons vragen; er wordt van de hoorder vaak een oordeel of in ieder geval een reactie verwacht. 'Oh' wordt dus vaak gevolgd door een demonstratie, wat door Heritage *oh-plus-assessment* wordt genoemd (Heritage, 1984).

In vraag-antwoord sequenties stelt A een vraag die door B beantwoord wordt. Als A hierop met een 'oh' reageert is deze volgens Heritage geïnformeerd. Een op zichzelf staande 'oh' kan volgens hem aangeven dat het antwoord als compleet gezien wordt, wat B ervan kan weerhouden om nog meer details te vertellen. Hierdoor valt er soms een stilte na een 'oh' (Heritage, 1984).

Toen ik mijn materiaal bekeek viel het mij op dat het woordje ‘oh’ in informele Nederlandse gesprekken vaak gecombineerd wordt met het woordje ‘oke’. Ik vroeg me gelijk af wat voor functie dit extra woordje ‘oke’ heeft. Doet ‘oh oke’ hetzelfde als een vrijstaande ‘oh’ of een ‘oh’ met demonstratie, of heeft het specifieke woordje ‘oke’ ook een functie? Om deze vraag te beantwoorden is gekeken wat er voorafgaat aan een ‘oh oke’-uiting en hoe er vervolgens op gereageerd wordt. De overkoepelende vraag die centraal staat in het onderzoek is:

‘Welke betekenis hebben ‘oh oke’-uitingen in informele Nederlandse gesprekken?’

Allereerst wordt in het theoretisch kader de preferentieorganisatie die van groot belang is voor de analyse nader toegelicht, vervolgens wordt de methode die gehanteerd is tijdens het onderzoek besproken. In de analyse wordt met behulp van transcripten getoond wat er vooraf gaat aan ‘oh oke’ en hoe er op gereageerd wordt, waarna de bevindingen van het onderzoek in de conclusie gepresenteerd worden. Ten slotte worden in de discussie een aantal ideeën voor vervolgonderzoek op een rijtje gezet.

3. Theoretisch kader

Zoals eerder al aangegeven is in de inleiding, wordt in dit onderzoek naar aangrenzende paren gekeken. Hanneke Houtkoop en Tom Koole (2008, pp. 78) stellen dat sommige eerste paardelen twee alternatieve tweede paardelen hebben. Zo kunnen uitnodigingen, verzoeken en complimenten worden geaccepteerd, maar kunnen deze ook worden geweigerd. En ook met evaluatieve beweringen is dit het geval (‘lekker weertje vandaag’). Gesprekspartners kunnen instemmen met dit type bewering, maar het er ook mee oneens zijn. Houtkoop en Koole halen Harvey Sacks (1987) en Anita Pomerantz (1984) aan, die hebben laten zien dat de twee alternatieve responsen geen gelijke status hebben. Er is sprake van een ‘geprefereerde respons’ of een ‘niet-geprefereerde respons’. Zo is de geprefereerde respons op een uitnodiging, een acceptatie hiervan, terwijl op complimenten een afwijzing juist geprefereerd is. Waar geprefereerde responsbeurten doorgaans snel en zonder aarzeling op de initiatieve beurt volgen, worden niet-geprefereerde responsen juist vaak voorgedaan door pauzes en vertragingen (‘e:h’, ‘nou’, ‘nou: ja’) en worden ze vaak ingeleid met instemmingssignalen (‘dat is wel zo, maar’).

Harry Mazeland (1992) heeft onderzoek gedaan naar vraag-antwoord sequenties, waarin hij Sacks (1987) aanhaalt. Sacks maakt onderscheid tussen *voorkeur voor projectsucces* en *voorkeur voor overeenstemming*. Bij voorkeur voor projectsucces gaat het

om die invulling van het tweede paardeel die bijdraagt aan het slagen van het project dat in het eerste paardeel is gelanceerd. Het geprefereerde tweede paardeel op een verzoek, aanbod, voorstel, uitnodiging, belofte, verwijt, beschuldiging, klacht of kritiek is de acceptatie hiervan. Het afwijzen hiervan is een niet-geprefereerd tweede paardeel (Sacks, 1987). Bij voorkeur voor projectsucces gaat het erom dat de *handelingen* van de twee paardelen bij elkaar passen.

Voorkeur voor overeenstemming is te zien in eerste en tweede stellingnames. “Stellingnames zijn uitingen waarin de spreker op de een of andere manier positie kiest, bijvoorbeeld een oordeel geeft, een inschatting maakt, of een mening heeft of impliceert” (Mazeland, 2008, pp. 96). Een schijnbaar neutrale ja/nee-vraag kan een bepaalde verwachting uitdrukken, en een verwachting is een soort stellingname. Antwoorden op ja/nee-vragen worden bij voorkeur dan ook zo vormgegeven dat ze in overeenstemming zijn met de verwachting die een vragensteller in de formulering van zijn vraag uitdrukt. Positief-polair geformuleerde vragen krijgen dus bij voorkeur een bevestigend antwoord en negatief-polaire formuleringen een ontkennend antwoord. In beide gevallen is het niet-verwachte antwoord niet-geprefereerd (Sacks, 1987). Bij voorkeur voor overeenstemming gaat het erom dat de paardelen qua *vorm* op elkaar aansluiten.

Er bestaan echter uitzonderingen op de indeling van Sacks. Zo deed Irene Koshik (2002) onderzoek naar ja/nee-vragen die qua vorm een bepaalde verwachting uitdrukken, maar waarop het geprefereerde antwoord niet in overeenstemming is met de verwachting die in de formulering van de vraag uitgedrukt is. Hiermee doelt ze op vragen die qua grammaticale vorm bijvoorbeeld een bevestigend antwoord prefereren, terwijl ze in de context juist een ontkennend antwoord prefereren. Ze noemt dit soort vragen “reversed polarity questions” en stelt dat de interpretatie van dit soort vragen *niet* net als “echte vragen” (vragen waarin het geprefereerde antwoord overeenstemt met de verwachting die in de vorm van de vraag uitgedrukt wordt) afhankelijk is van de vorm van de vraag, maar van de acties waarin de vragen gebruikt worden en van de getoonde kennis of epistemische kracht van waaruit de vragen gesteld worden. Met dit laatste wordt bedoeld dat wanneer bijvoorbeeld een leraar een negatief-polair geformuleerde vraag als “moet je daar niet drie bij optellen?” aan een leerling stelt, het geprefereerde antwoord qua *vorm* ontkennend zou zijn. Doordat de vraag echter gesteld wordt door een leraar (iemand met meer kennis over de leerstof dan een leerling) interpreteert de leerling deze vraag als een vraag waarop een bevestigend antwoord moet komen (Koshik, 2002).

4. Methode

Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de geluidsopnames en transcripten van 145 informele telefoongesprekken uit 2011 en 112 informele gesprekken uit 2012. De gespreksdeelnemers zijn van verschillende leeftijden en verschillend van geslacht. Wanneer ik toch een institutioneel gesprek in de corpus tegenkwam heb ik ervoor gekozen dit gesprek niet te gebruiken.

Allereerst heb ik in de transcripten alle ‘oh oke’-uitingen opgezocht. Ik heb deze verdeeld in twee categorieën: ‘oh oke’-uitingen die geproduceerd werden op ongevraagd nieuws en ‘oh oke’-uitingen die geproduceerd werden in aangrenzende paren waarin het eerste paardeel bestond uit een *vraag* of een *voorstel*.

Om de functie van ‘oh oke’-uitingen vast te stellen heb ik allereerst gekeken wat er voorafgaat aan de uitingen. Ik vroeg me hierbij af waar ‘oh oke’ een reactie op is en in welke situaties de uitingen dus geproduceerd worden. Ik heb vijf geschikte fragmenten geselecteerd die ik nader toegelicht heb, om een helder beeld te schetsen van de situaties waarin ‘oh oke’ voorkomt.

Vervolgens ben ik gaan kijken hoe er gereageerd werd op ‘oh oke’-uitingen. Ik vroeg me af wie er na een ‘oh oke’-uiting verder ging met praten en welke handeling hierbij verricht werd. Er ontstonden twee categorieën; in de eerste categorie ‘het eerste paardeel wordt toegelicht’ heb ik drie fragmenten besproken - waarvan één apart geval - en in de tweede categorie ‘het tweede paardeel wordt toegelicht’ heb ik twee fragmenten besproken. In deze analyse heb ik elke keer aangegeven welke handeling er verricht werd met het toelichten van een bepaald paardeel. Ik heb ervoor gekozen om veel dezelfde fragmenten te gebruiken als in de paragraaf ‘wat er vooraf gaat aan een ‘oh oke’-uiting’, om aan te tonen dat wat er voorafgaat aan een ‘oh oke’-uiting sterk samenhangt met hoe de uiting daarna behandeld wordt.

5. Analyse

Om te onderzoeken welke betekenis ‘oh oke’-uitingen hebben in informele Nederlandse gesprekken is er gekeken wat er voorafgaat aan dit type uitingen en hoe er vervolgens op gereageerd wordt.

5.1 Wat er vooraf gaat aan een ‘oh oke’-uiting

Waar het woordje ‘oh’ vaak als respons in zowel vraag-antwoord sequenties als op ongevraagd nieuws gegeven wordt (Heritage, 1984), blijkt uit mijn data dat op ongevraagd nieuws vrijwel nooit met ‘oh oke’ gereageerd wordt. Dit geeft aan dat sprekers ‘oh oke’ alleen gebruiken wanneer ze een bepaalde *verwachting* hebben. Bij ongevraagd nieuws bestaat er nog geen verwachting bij de hoorder, waardoor deze ook niet met ‘oh oke’ reageert. Doordat er zo weinig voorbeelden waren van ‘oh oke’ op ongevraagd nieuws, heb ik besloten deze categorie niet nader toe te lichten.

In de formulering van vragen en voorstellen ligt wel een bepaalde verwachting. In aangrenzende paren waarvan het eerste paardeel een *vraag* of *voorstel* bevat heb ik dan ook wel veel ‘oh oke’-reacties gevonden. Op andere typen eerste paardelen als beschuldigingen, complimenten, klachten, beloftes, enzovoort werd in mijn data niet met ‘oh oke’ gereageerd. Daarom heb ik in deze analyse ook alleen aangrenzende paren gesproken waarvan het eerste paardeel een *vraag* of *voorstel* bevat.

5.1.1 ‘Oh oke’ in aangrenzende paren

In aangrenzende paren kwamen ‘oh oke’ reacties regelmatig voor. In sommige gevallen was het eerste paardeel een vraag en in sommige gevallen was het eerste paardeel een voorstel. In beide gevallen produceerde A in het eerste paardeel een vraag of voorstel, waarop B vervolgens een niet-geprefereerde respons gaf. Na dit niet geprefereerde tweede paardeel van B gaf A vaak een ‘oh oke’-reactie. ‘Oh oke’ is hier dus een manier van *reageren op een niet-geprefereerd tweede paardeel*.

Tabel 1: ‘Oh oke’ in aangrenzende paren	
A	Stelt vraag of doet voorstel
B	Geeft niet-geprefereerde respons
A	Produceert ‘oh oke’-reactie

In *voorbeeld 1* is een gesprek tussen vader en dochter te zien, waarin de dochter vertelt dat ze morgen een beachparty heeft.

(1) *Pistorius2 - 2012*

193	Vader	.hh en dan vandaag had je niks
194	Dochter	NEE vandaag niks en eh:: morgen dan (.) is er een
195		<beachparty>
196		(0.6)
197	Vader	een beach par ty [>lek]ker weer voor<
198	Dochter	[een]
199		een beachpar- j(h)a:: maar het is binnen
200	Vader	oh het is binnen=
201	Dochter	=a[ha
202 →	Vader	[(ga je) het vol met zand gooien.
203	Dochter	↑h::↑m?
204		(1.5)
205 →	Vader	doen ze het vol met zand gooien
206 →	Dochter	nee dat eh:: nee↓ dat doen ze °niet°
207 →	Vader	oh:: oke en ↑vrijdag heb je ↑niks dan >kom je gewoon<
208		naar huis toe↓

In regel 202 stelt de vader de vraag “ga je het vol met zand gooien?”. Deze ja/nee-vraag is positief-polair geformuleerd waardoor het geprefereerde antwoord op deze vraag een ‘ja’ is (Sacks, 1987). De dochter vraagt in regel 203 echter om verduidelijking, waarop de vader in regel 205 nogmaals vraagt “doen ze het vol met zand gooien?”. In regel 206 antwoordt de dochter niet bevestigend, maar geeft ze het niet-geprefereerde antwoord “nee dat eh:: nee dat doen ze niet”. Ook aan de vormgeving van het antwoord is te zien dat het om een niet-geprefereerd antwoord gaat, doordat het antwoord een uitgerekte “eh::” bevat. Niet-geprefereerde antwoorden gaan namelijk vaak gepaard met woorden als “eh” en “nou” (Pomerantz, 1984). De vader reageert op dit niet-geprefereerde tweede deel met “oh oke”.

In *voorbeeld 2* hebben Mireille en Annefleur een gesprek over de vakantie van Annefleur.

(2) *Jonkers 2 - 2012*

- 15 Mireille ja ik heb jou echt al zes keer gebeld vandaag ((lachend))
 16 (1.0)
 17 Annefleur vandaag?
 18 oh wij zitten in center parcs en we zijn ei'lijk
 31 (1.0)
 32 Annefleur (slechte ontvangst)
 33 Mireille wat zeg je?
 34 (0.5)
 35 Annefleur (dus)
 36 (1.6)
 37 → Mireille **zit je met z'n [drieën daar.**
 38 → Annefleur [adri en ↑ik
 39 → (0.7)
 40 → **nee aad en ik en dan daan en dan de ouders van adri?**
 41 → Mireille ↑o:h oke
 42 ja je viel effe weg
 43 dus eh vandaar [dat ik eh je niet verstond

In bovenstaand voorbeeld is te zien dat Annefleur aan Mireille vertelt dat ze in Center Parcs is. Mireille vraagt in regel 37 of ze daar met z'n drieën zitten “zit je met z'n drieën daar”. Deze ja/nee-vraag is positief-polair geformuleerd, waardoor het geprefereerde antwoord op deze vraag een ‘ja’ is (Sacks, 1987). Annefleur antwoordt in regel 40 echter met een niet-geprefereerd antwoord - “nee Aad en ik en dan Daan en de ouders van adri” - doordat ze ontkennend reageert op een positief-polair geformuleerde vraag. De pauze in regel 39 kan al een indicatie zijn van het niet-geprefereerde antwoord dat Annefleur in regel 40 geeft, doordat niet-geprefereerde antwoorden doorgaans met enige aarzeling op de initiatieve beurt volgen (Pomerantz, 1984). Mireille reageert in regel 41 op dit niet-geprefereerde tweede paardeel met “oh oke”.

In *voorbeeld 3* bellen een broer en zus met elkaar.

(3) *Bonants 2 – 2011*

- 70 >Ben je alleen thuis<?
- 71 Tooske ja ja ik ga zo weg dus
- 72 Wouter (zachter) Okee zachter) wat ga je doen
- 73 Tooske Ik ga naar kamil ik moet echt effe weg
- 74 ik zit al drie dagen thuis
- 75 Wouter Oh: erm ding.
- 76 → **Kom je naar utrecht[t?**
- 77 → Tooske **[al vier dagen zelfs, hh**
- 78 → Wouter **Kom maar naar Utrecht.**
- 79 → (.)
- 80 → Tooske **Neeje**
- 81 → Wouter **Oh oke**
- 82 Tooske >waarom zou ik dat doen<
- 83 Wouter Gewoon.
- 84 °Beetje gezellig°
- 85 Maar ja .hh
- 86 Nou maar uh:
- 87 ja dan spreek ik jou uh:: zie ik jou vrijdag weer

In bovenstaand voorbeeld vraagt Wouter aan Tooske wat ze gaat doen. Ze vertelt dat ze zo naar Kamil gaat, omdat ze al drie dagen thuis zit. Wouter vraagt hierop in regel 78 of Tooske naar Utrecht komt: “kom je naar Utrecht?”. De vraag is positief-polair geformuleerd, waardoor het geprefereerde antwoord een ‘ja’ is (Sacks, 1987). In regel 77 gaat Tooske niet op de vraag in, maar corrigeert ze haar vorige uitspraak door aan te geven dat ze zelfs al vier dagen thuis zit. In regel 78 doet Wouter dan ook een voorstel “kom maar naar Utrecht”, waarop de geprefereerde respons de acceptatie hiervan is (Sacks, 1987). Er valt echter een korte stilte waarna Tooske in regel 80 een niet-geprefereerd tweede paardeel produceert door het voorstel van Wouter af te wijzen: “neeje”. Aan de vormgeving van de antwoorden van Tooske is te zien dat ze een niet-geprefereerd antwoord gaat geven doordat ze in eerste instantie in regel 77 niet ingaat op de vraag van haar broertje en doordat er na de tweede keer dat Wouter een voorstel doet een korte stilte valt. Er is dus sprake van enige aarzeling voordat

het niet-geprefereerde antwoord uitgesproken wordt (Pomerantz, 1984). In regel 81 reageert Wouter met “oh oke” op het niet-geprefereerde tweede paardeel.

In *voorbeeld 4* bellen Lieke en Katinka over het eten van die avond.

(4) Buijsen 3 – 2011

1	Lieke	hee
2	Katinka	Hoi met ↓mij.
3		(0.4)
4 →		.hh Hee even een vraagje,=
5 →		=eet jij vanavond ↑thuis?
6 →		(1.3)
7 →	Lieke	E::h ik eet niet thuis,=
8 →		= ik e:h moet werken >vanavond<(.)
9 →	Katinka	O:hh ↓oké=
10		=nee dan weet ik genoeg,
11		(0.9)
12	Lieke	Oké (.)
13	Katinka	↑Tot vanavond

In bovenstaand voorbeeld is te zien dat Katinka in regel 5 aan Lieke vraagt of ze vanavond thuis eet: “eet jij vanavond thuis?”. Deze ja/nee-vraag is positief-polair geformuleerd waardoor het geprefereerde antwoord een ‘ja’ is (Sacks, 1987). Lieke geeft echter het niet-geprefereerde antwoord “eh ik eet niet thuis, ik eh moet werken vanavond”. Voordat het antwoord gegeven wordt, valt er in regel 6 een pauze en in het antwoord zelf wordt twee keer een langgerekte ‘eh’ geproduceerd. Dit zijn beide tekenen die op een niet-geprefereerd antwoord wijzen (Pomerantz, 1984). Katinka reageert op dit niet-geprefereerde tweede paardeel met “oh oke”.

In *voorbeeld 5* proberen Laura en Lisanne af te spreken.

(5) Van Delden 1 – 2012

567	Lisanne	[↑ja kom maar↑ je kan wel komen eten morgen.
568	Laura	uhm ja:: maar moet wel trainen enzo
569		dus is [niet zo heel gezellig.

- 570 Lisanne [oh
 571 •nou anders kom je toch na h-
 572 hoelaat ben je klaar met trainen dan?
 573 Laura ja pas half elf ben ik thuis:.
 574 Lisanne o:ke nee das niks.
 575 Laura nouja anders kijken we wel even na weekend.
 576 Lisanne ja want wij gaan vrijdag:
 577 → **anders vrijdag want heb je vrijdag college?**
 578 → Laura **uh ja.**
 579 → Lisanne **oh oke**
 580 Laura nouja we kijken wel eventjes.
 581 Lisanne >nou anders kijken we zondag nog wel even
 582 sms maar<=
 583 Laura =JA is goed.

In het voorbeeld is te zien dat Lisanne in regel 577 twee vragen stelt. Allereerst stelt ze voor om “anders vrijdag” af te spreken, waarna ze vervolgens de vraag “want heb je vrijdag college?” stelt. De eerste vraag van Lisanne is een voorstel en de geprefereerde respons op een voorstel is de acceptatie hiervan (Sacks, 1987). Om het project ‘afspreken’ echter te laten slagen moet eerst de tweede vraag “want heb je vrijdag college” nog beantwoord worden. Deze vraag is positief-polair geformuleerd en prefereert dus eigenlijk een ‘ja’. Maar om het project ‘afspreken’ daadwerkelijk te laten slagen is een nee-antwoord geprefereerd. In dit geval is er sprake van een “reversed polarity question” doordat de vorm van de vraag een ‘ja’ prefereert maar de situatie om een ‘nee’ vraagt (Koshik, 2002). Het geprefereerde antwoord op deze vraag is dus een ontkennend antwoord, omdat Laura en Lisanne niet af kunnen spreken - het doel van het project dat Lisanne in het eerste paardeel is gestart - als Laura college heeft. Laura produceert echter een niet-geprefereerd tweede paardeel door “uh ja” te zeggen. Aan de vormgeving is weer te zien dat er een niet-geprefereerd antwoord wordt gegeven, doordat het antwoord voorafgegaan wordt door het woordje “uh” (Pomerantz, 1984). In regel 579 reageert Lisanne op het niet-geprefereerde tweede paardeel met “oh oke”.

5.2 Hoe er gereageerd wordt op een ‘oh oke’-uiting

In vraag-antwoord sequenties kan een op zichzelf staande ‘oh’ als reactie op het tweede paardeel aangeven dat een antwoord als compleet gezien wordt. Dit weerhoudt de spreker van het tweede paardeel er soms van om verder te praten, waardoor er stiltes kunnen vallen na een ‘oh’ (Heritage, 1984). Uit mijn data blijkt dat na een ‘oh oke’ in aangrenzende paren doorgaans nog wel kort doorgesproken wordt over hetzelfde onderwerp. In sommige gevallen wordt er doorgesproken door (a) degene die een niet-geprefereerde respons heeft gegeven, en in sommige gevallen wordt er doorgesproken door (b) degene die de ‘oh oke’ produceerde. Een ‘oh oke’ lijkt dus nog om een *korte toelichting* te vragen. Gespreksdeelnemers die een niet-geprefereerde respons geven lichten het tweede paardeel, oftewel *de respons* vaak toe en gespreksdeelnemers die een ‘oh oke’ produceren lichten het eerste paardeel, oftewel *de vraag/het voorstel* vaak toe.

5.2.1 Het eerste paardeel wordt toegelicht

Wanneer degene die de ‘oh oke’ produceerde zelf doorgaat met spreken is er vaak sprake van een toelichting op de vraag die werd gesteld in het eerste paardeel.

Tabel 2: het eerste paardeel wordt toegelicht	
A	Stelt vraag
B	Geeft niet-geprefereerde respons
A	Produceert ‘oh oke’-reactie
A	Licht vraag/voorstel uit het eerste paardeel toe

Voorbeeld 6 is al eerder in 5.1.1 gebruikt. In dit voorbeeld hebben Mireille en Annefleur een gesprek over de vakantie van Annefleur.

(6) *Jonkers 2 - 2012*

15	Mireille	ja ik heb jou echt al zes keer gebeld vandaag ((lachend))
16		(1.0)
17	Annefleur	vandaag?
18		oh wij zitten in center parcs en we zijn ei'lijk
31		(1.0)
32	Annefleur	(slechte ontvangst)
33	Mireille	wat zeg je?

- 34 (0.5)
- 35 Annefleur (dus)
- 36 (1.6)
- 37 Mireille zit je met z'n [drieën daar.
- 38 Annefleur [adri en ↑ik
- 39 (0.7)
- 40 nee aad en ik en dan daan en dan de ouders van adri?
- 41 → Mireille ↑o:h oke
- 42 ja je viel effe weg
- 43 dus eh vandaar [dat ik eh je niet verstond

In bovenstaand voorbeeld is te zien dat Mireille in regel 37 een vraag stelt waarop Annefleur in regel 40 een niet-geprefereerd antwoord geeft. Mireille reageert in regel 41 op dit niet-geprefereerde antwoord met “oh oke”. Vervolgens gaat ze in regels 42 en 43 zelf door met spreken “ja je viel effe weg dus eh vandaag dat ik eh je niet verstond.”. Mireille licht hier dus toe waarom ze een ‘foute’ vraag stelde, namelijk omdat ze Annefleur niet goed verstond.

In *voorbeeld 7* gaat Vera op woensdag een hospiteeravond houden in Utrecht. Ze legt uit dat een meisje graag op vrijdag de kamer wil bekijken omdat ze dan toch in Utrecht is. Nu vraagt ze zich af of de high tea met Tina op vrijdag nog doorgaat omdat ze dan tegen het meisje zegt dat het niet kan op vrijdag, waarop Tina in regel 28 antwoordt dat zij nog steeds kan op vrijdag.

(7) Van der Meijs 1 – 2012

- 29 Vera Dus in principe kunnen we gewoon gaan
- 30 high ↑tea-en.
- 31 (0.2)
- 32 Tina Ja.
- 33 (0.2)
- 34 In Utrecht dan?
- 35 Vera Neehee nee maar ik wilde gewoon weten
- 36 als dat door gaat dacht ik dan kan ik
- 37 tegen haar zeggen dat het
- 38 niet kan vrijdag.

- 39 → Tina **O::oh oké ik dacht dat je nu al met**
 40 → **dat eh kind of meisje wat is het**
 41 **hahah**
 42 Vera kind[hahah
 43 → Tina **[afgesproken had hahah**
 44 Vera Nee [ik heb nog niks tegen

In bovenstaand voorbeeld is te zien dat Vera in regel 29 en 30 vaststelt dat ze gewoon kunnen gaan high tea-en. Tina vraagt hierop in regel 34 “in Utrecht dan?” omdat ze denkt dat Vera de high tea en het bezoek van het meisje wil combineren. De vraag is positief polair geformuleerd waardoor het geprefereerde antwoord hierop een ‘ja’ is (Sacks, 1987). Vera geeft in regel 35 echter een niet-geprefereerd tweede paardeel door “neehee nee maar ik wilde gewoon weten als dat door gaat dacht ik dan kan ik tegen haar zeggen dat het niet kan vrijdag” te zeggen. Tina reageert hier in regel 39 op met “oh oke”. Vervolgens licht ze in regel 39 t/m 43 toe waarom ze de vraag stelde, namelijk omdat ze dacht dat Vera nu al met het meisje afgesproken had.

Voorbeeld 8 is ook al besproken in 5.1.1. In dit voorbeeld bellen broer en zus met elkaar.

(8) Bonants 2 – 2011

- 70 >Ben je alleen thuis<?
 71 Tooske ja ja ik ga zo weg dus
 72 Wouter (zachter) Okee zachter) wat ga je doen
 73 Tooske Ik ga naar kamil ik moet echt effe weg
 74 ik zit al drie dagen thuis
 75 Wouter Oh: erm ding.
 76 Kom je naar utrech[t?
 77 Tooske [al vier dagen zelfs, hh
 78 Wouter Kom maar naar Utrecht.
 79 (.)
 80 Tooske Neeje
 81 → Wouter **Oh oke**
 82 → Tooske **>waarom zou ik dat doen<**
 83 → Wouter **Gewoon.**

- 84 °Beetje gezellig°
 85 Maar ja .hh
 86 Nou maar uh:
 87 ja dan spreek ik jou uh:: zie ik jou vrijdag weer

In bovenstaand voorbeeld doet Wouter in regel 78 een voorstel “kom maar naar Utrecht” dat Tooske in regel 80 afslaat. Wouter reageert op dit niet-geprefereerde tweede paardeel met “oh oke”. Bovenstaand voorbeeld is echter anders dan de voorgaande voorbeelden omdat Tooske - die het niet-geprefereerde antwoord gaf - wel als eerste aan het woord is na de ‘oh oke’, maar niet toelicht waarom ze een niet-geprefereerd antwoord gaf. Ze vraagt Wouter juist om verduidelijking “waarom zou ik dat doen”. Dus in plaats van zelf toe te lichten waarom ze een niet-geprefereerd tweede paardeel gaf vraagt ze Wouter het eerste paardeel toe te lichten. In regels 83 en 84 legt Wouter dan ook uit waarom hij vroeg of Tooske naar Utrecht kwam. Dit voorbeeld laat extra sterk zien dat na een ‘oh oke’-uiting een toelichting kan worden verwacht van degene die het eerste paardeel heeft geproduceerd.

5.2.2 Het tweede paardeel wordt toegelicht

Wanneer er na een ‘oh oke’ doorgesproken wordt door degene die in het tweede paardeel een niet-geprefereerd antwoord produceerde, wordt dit vaak gedaan door middel van het toelichten van dit niet-geprefereerde antwoord. De toelichting lijkt gericht te zijn op het verzachten van het niet-geprefereerde antwoord. In sommige gevallen wordt een reden gegeven voor het niet-geprefereerde antwoord (voorbeeld 9) en in andere gevallen wordt het niet-geprefereerde antwoord verzacht door aan te geven dat dat er nog wel een oplossing gaat komen (voorbeeld 10).

Tabel 3: het tweede paardeel wordt toegelicht	
A	Stelt vraag
B	Geeft niet-geprefereerde respons
A	Produceert ‘oh oke’-reactie
B	Licht niet-geprefereerde respons toe

In voorbeeld 9 hebben Laura en Lianne het de hele tijd over de studie gehad. Aan het begin van dit fragment introduceert Lianne een nieuw onderwerp: ‘huizen’.

(9) *Van Delden 1 – 2012*

333 Lianne heey en met die huizen?

- 334 hebben jullie nog verder gekeken?
- 335 Laura uhm nou Amanda heeft echt
- 336 heel veel naar mij toegestuurd
- 337 en ik ga mor[gen twee bellen.
- 338 Lisanne [oh
- 339 (0.7)
- 340 → **oh oke=**
- 341 → Laura **=>want ik kon vandaag niet bellen**
- 342 **omdat ik tot vijf uur college had**
- 343 **en ze zijn meestal rond die tijd wel dicht.<**
- 344 (1.1)
- 345 **maar ik ga iedergeval bellen**
- 346 **en uhm nouja**
- 347 **we blijven iedergeval zoeken ook.**
- 348 (0.8)
- 349 Lisanne ja

In bovenstaand voorbeeld is te zien dat Lisanne in regel 334 vraagt of Laura nog verder gekeken heeft naar die huizen “hebben jullie nog verder gekeken?”. Deze vraag is postief-polair geformuleerd en prefereert dus een bevestigend antwoord (Sacks, 1987). Laura geeft in regel 335 echter een niet-geprefereerd antwoord, waarop Lisanne in regel 340 reageert met “oh oke”. Na deze ‘oh oke’ gaat Laura, die het niet-geprefereerde antwoord produceerde, in regel 341 door met praten. Met woorden als “want” en “omdat” *licht ze toe* waarom ze nog niet gebeld heeft tot nu toe “*want* ik kon vandaag niet bellen *omdat* ik tot vijf uur college had”. Vervolgens doet ze in regel 345 nog een belofte “*maar* ik ga in ieder geval bellen”. Ze licht dus toe waarom ze een niet-geprefereerd antwoord heeft gegeven.

Voorbeeld 10 is ook al besproken in 5.1.1. In dit voorbeeld proberen Laura en Lisanne af te spreken.

(10) Van Delden 1 – 2012

- 567 Lisanne [↑ja kom maar↑ je kan wel komen eten morgen.
- 568 Laura uhm ja:: maar moet wel trainen enzo
- 569 dus is [niet zo heel gezellig.

- 570 Lisanne [oh
 571 •nou anders kom je toch na h-
 572 hoelaat ben je klaar met trainen dan?
 573 Laura ja pas half elf ben ik thuis:.
 574 Lisanne o:ke nee das niks.
 575 Laura nouja anders kijken we wel even na weekend.
 576 Lisanne ja want wij gaan vrijdag:
 577 anders vrijdag want heb je vrijdag college?
 578 Laura uh ja.
 579 → Lisanne **oh oke**
 580 → Laura **nouja we kijken wel eventjes.**
 581 Lisanne >nou anders kijken we zondag nog wel even
 582 sms maar<=
 583 Laura =JA is goed.

In bovenstaand voorbeeld is het project ‘afspreken’ niet geslaagd doordat Laura in regel 578 antwoordt dat ze college heeft op vrijdag. Lisanne reageert in regel 579 met “oh oke” op dit niet-geprefereerde tweede paardeel. Na deze “oh oke” geeft Laura in regel 580 echter wel gelijk aan dat er nog wel een oplossing gevonden gaat worden doordat ze “nouja we kijken wel eventjes” zegt. Ze verzacht hiermee haar niet-geprefereerde antwoord.

6. Conclusies

Ik begon dit onderzoek door op het woordje ‘oh’ te letten in informele Nederlandse gesprekken. Een uiting met meerdere functies, waarvan Heritage er een aantal aangetoond heeft. Zo heeft hij laten zien dat het woordje als respons op een mededeling of antwoord aan kan geven dat de voorgaande spreker informatief is geweest (Heritage, 1984). En dat het in combinatie met een demonstratie als respons op een vraag aan kan geven dat de voorgaande spreker een overbodige vraag stelde (Heritage, 1998). Hij maakt in zijn onderzoeken onderscheid tussen een op zichzelf staande ‘oh’ en een ‘oh’ met demonstratie. Toen ik mijn data ging bekijken viel het me op dat ‘oh’ in informele Nederlandse gesprekken vaak gecombineerd wordt met ‘oke’. Ik vroeg me gelijk af wat voor functie dit extra woordje ‘oke’ had. De vraag ‘doet een ‘oh oke’ iets anders dan een op zichzelf staande ‘oh’ of een ‘oh’ met demonstratie?’ kwam gelijk in me op. Ik besloot te gaan kijken wat er voorafgaat aan een ‘oh

oke' en hoe er gereageerd wordt op een 'oh oke' om de overkoepelende hoofdvraag - 'welke betekenis hebben 'oh oke'-uitingen in informele Nederlandse gesprekken?' - te kunnen beantwoorden. Uit mijn onderzoek zijn meerdere bevindingen naar voren gekomen die ik in deze paragraaf zal bespreken.

6.1 Wat er vooraf gaat aan een 'oh oke'-uiting

Als eerste heb ik gekeken wat er voorafgaat aan een 'oh oke'-uiting. Waar het woordje 'oh' vaak als respons in zowel vraag-antwoord sequenties als op ongevraagd nieuws gegeven wordt (Heritage, 1984), bleek uit mijn data dat 'oh oke'-uitingen nauwelijks voorkomen op ongevraagd nieuws. Dit geeft aan dat de uitingen doorgaans alleen maar geproduceerd worden wanneer er een bepaalde *verwachting* bestaat bij de hoorder; wanneer er dus daadwerkelijk om nieuwe informatie wordt gevraagd. In aangrenzende paren, met in het eerste paardeel een vraag of voorstel, komen de uitingen wel vaak voor als post-expansie op een niet-geprefereerd antwoord. De uitingen blijken in dit geval een *manier van reageren op een niet-geprefereerd tweede paardeel*. Net als bij het woordje 'oh' wordt met 'oh oke' aangegeven dat de informatie van de voorgaande spreker nieuw was, alleen geeft het extra woordje 'oke' aan dat deze informatie niet-geprefereerd was.

6.2 Hoe er gereageerd wordt op een 'oh oke'-uiting

Vervolgens heb ik gekeken hoe er gereageerd wordt op een 'oh oke' in aangrenzend paren; hoe er omgegaan wordt met deze niet-geprefereerde situatie. Waar in vraag-antwoord sequenties een op zichzelf staande 'oh' als reactie op het tweede paardeel aan kan geven dat een antwoord als compleet gezien wordt (Heritage, 1984), bleek uit mijn data dat na een 'oh oke' in aangrenzende paren nog wel vaak kort doorgepraat wordt over hetzelfde onderwerp. In sommige gevallen werd dit gedaan door degene die een niet-geprefereerd antwoord had gegeven en in sommige gevallen werd dit gedaan door degene die de 'oh oke' produceerde. In beide gevallen lijkt een 'oh oke' nog *om een korte toelichting te vragen*. Gespreksdeelnemers die een niet-geprefereerd antwoord geven lichten het tweede paardeel, oftewel de *respons* vaak toe. Deze toelichting lijkt een verzachting van het niet-geprefereerde tweede paardeel te zijn. Gespreksdeelnemers die een 'oh oke' produceerden lichten het eerste paardeel, oftewel de *vraag/voorstel* vaak toe. Deze toelichting lijkt vaak te bestaan uit een uitleg over waarom een bepaalde eerste paardeel werd geproduceerd.

6.3 Eindconclusie

De vraag ‘welke betekenis hebben ‘oh oke’-uitingen in informele Nederlandse gesprekken?’ kan ik in deze eindconclusie als volgt beantwoorden:

De ‘oh oke’-uitingen komen in dagelijkse Nederlandse gesprekken nauwelijks voor op ongevraagd nieuws. Dit geeft aan dat sprekers ‘oh oke’ vaak gebruiken wanneer ze een bepaalde *verwachting* hebben. In aangrenzende paren, met in het eerste paardeel een vraag of voorstel, komen de uitingen daarentegen wel vaak voor als post-expansie op een niet-geprefereerd antwoord. De uitingen blijken in dit geval een *manier van reageren op een niet-geprefereerd tweede paardeel*. Net als bij het woordje ‘oh’ wordt met ‘oh oke’ aangegeven dat de informatie van de voorgaande spreker nieuw was, alleen geeft het extra woordje ‘oke’ aan dat deze informatie niet-geprefereerd was. Gespreksdeelnemers gaan op een bepaalde manier om met deze niet-geprefereerde situatie. Het blijkt dat in sommige gevallen degene die de niet-geprefereerde respons gaf doorgaat met spreken en in sommige gevallen degene die de ‘oh oke’ produceerde. In beide gevallen is naar voren gekomen dat een ‘oh oke’ om een korte *toelichting* vraagt. Zo proberen sprekers die een niet-geprefereerde respons geven deze respons te verzachten door het toe te lichten en proberen sprekers die een ‘oh oke’ produceren uit te leggen waarom ze de vraag of het voorstel uit het eerste paardeel produceerden.

7. Discussie

Dit onderzoek is gericht op aangrenzende paren waarin een vraag of een voorstel werd gedaan in het eerste paardeel, omdat hier de meeste voorbeelden van te vinden waren. Er waren echter ook een paar voorbeelden waarin ‘oh oke’ voorkwam na ongevraagd nieuws of wanneer er sprake was van herstel. Ik heb hier te weinig voorbeelden van gevonden om te gebruiken in dit onderzoek, maar er zou in vervolgonderzoek - met meer gesprekken - wel naar gekeken kunnen worden.

Waar in dit onderzoek een vergelijking is gemaakt met de minimale respons ‘oh’, zou in vervolgonderzoek ook een vergelijking gemaakt kunnen worden met de op zichzelf staande ‘oke’ of ‘oke’ met demonstratie. Hierbij zou gekeken kunnen worden of een ‘oh oke’ iets anders doet dan een op zichzelf staande ‘oke’ of ‘oke’ met demonstratie.

In dit onderzoek heb ik alleen fragmenten gebruikt waarin de ‘oh’ en de ‘oke’ gelijk achter elkaar uitgesproken werden. Ik ben echter ook fragmenten tegengekomen waarin A bijvoorbeeld in regel 30 ‘oh’ zei waarop B in regel 31 een uiting produceerde. Hierop

reageerde A vervolgens in regel 32 met ‘oke’. In dit geval werden de ‘oh’ en de ‘oke’ niet gelijk na elkaar uitgesproken. In vervolgonderzoek zou deze categorie ook meegenomen kunnen worden.

8. Literatuur

Heritage, J. (1984). A change-of-state token and aspects of its sequential placement. In: J. M. Atkinson en J. Heritage (red.) *Structures of Social Action: Studies in Conversation Analysis*, Cambridge University Press: Cambridge, 299-345.

Heritage, J. (1998). Oh-prefaced responses to inquiry. In: *Language in Society* 27:3 (1998), Cambridge University Press: Cambridge, 291-334.

Houtkoop, H. en T. Koole (2008). *Taal in Actie: hoe mensen communiceren met taal*, Coutinho: Bussum.

Koshik, I. (2002). A conversation analytic study of yes/no questions which convey reversed polarity assertions. In: *Journal of Pragmatics* 34 (2002), 1851-1877.

Mazeland, H. (1992). *Vraag/antwoord-sequenties*, Stichting Neerlandistiek VU: Amsterdam.

Mazeland, H. (2008). *Inleiding in de Conversatieanalyse*, Coutinho: Bussum.

Pomerantz, A. (1984). Agreeing and disagreeing with assessments: some features of preferred/dispreferred turn shapes. In: Schenkein, J. (red.) *Studies in the Organization of Conversational Interaction*, Academic Press: New York, 79-112.

Sacks, H. (1987). The preference for agreement and contiguity in sequences in conversation. In: G. Button en J.R.E. Lee (red.) *Talk and Social Organisation*, Multilingual Matters, Clevedon, 54-69.